

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Litterae

En undersökning om litteraturundervisningen i dagens grundskola.

En enkätstudie genomförd hos F-9 lärare.

Peter Ahrens och Sofia Kälebo

Examensarbete inom lärarutbildningen
Svenska/ Litteraturvetenskap LAU370

Handledare: Ann Boglind

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: HT08 1080-001

Abstract

Arbetets art: Examensarbete inom lärarutbildningen 15 p

Institution: Utbildnings och forskningsnämnden för lärarutbildningen

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Titel: Literae - En undersökning om litteraturundervisningen i dagens grundskola. En enkätstudie genomförd hos F-9 lärare.

Sidantal: 34

Författare: Peter Ahrens och Sofia Kälebo

Handledare: Ann Boglind

Examinator: Anna Nordenstam

Datum: HT – 08

Rapportnummer: HT08 1080-001

Nyckelord: Litteraturläsning, litteraturkanon, skönlitteratur, litteratursamtal, skolbibliotek

Syfte och huvudfråga

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur grundskollärare i ämnet svenska arbetar med skönlitteratur i dagens grundskola och hur mycket tid de lägger på litteraturundervisningen i klassrummet tillsammans med eleverna. Våra huvudfrågor är vilka metoder och material lärarna använder i sin litteraturundervisning och hur mycket tid som avsetts. Vi vill även undersöka pedagogernas önskemål och visioner.

Metod och material

I vårt arbete har vi använt oss av en enkätundersökning. Vi har delat ut enkäter till lärare som undervisar i skolår F-9 i ämnet svenska. Utifrån de svar vi fått från 15 lärare har vi sammanställt resultatet och kopplat det till andra undersökningar.

Resultat

Resultatet av våra undersökningar visar hur de undersökta pedagogerna arbetar med skönlitteratur i sin undervisning. De uppgifter vi har fått fram visar att pedagogerna tycker att litteraturundervisningen är viktig. Lärarna lägger ner olika mängd tid på att undervisa, allt ifrån 30 minuter per dag till 120 minuter per vecka. Nästan alla lärare tycker de saknar tid, en annan faktor som alla återkommer till är bristen på bra och aktuell litteratur. Här återkommer nästan alla till att SBC är deras livräddare. Det är där de hittar sitt undervisningsmaterial i form av litteratur, film, ljudband etc. Våra resultat speglar Skolverkets direktiv och ansatser rörande litteraturläsningen i skolan. Likaså sammanfaller våra resultat med teser och tankar som litteraturforskare och författare skriver om i sina avhandlingar. Litteraturläsning är av största betydelse för elevens utveckling. Litteraturens betydelse i elevernas utbildning är av stor vikt enligt informanterna visar vår studie.

Betydelse för läraryrket

Den undersökning vi har genomfört har gett oss en inblick i hur svensklärare arbetar med litteraturläsningen, vilka metoder de använder och i någon mån vilket material som används. Denna information ger oss en fingervisning om hur och med vad vi kommer att få arbeta med i vår yrkesutövning.

Förord

Vi vill tacka alla som ställt upp och hjälpt oss under vägen med vårt examensarbete, familjer, vänner och lärarkolleger. Ett stort tack till vår handledare Ann Boglind som hjälpt oss med värdefulla synpunkter. Vi vill även tacka berörd personal på de skolor som engagerade sig i vårt arbete genom att delta i enkätundersökningen.

Göteborg januari 2009

Peter Ahrens och Sofia Kälebo

”De äldsta böcker är fortfarande helt nyttkomna för dem som inte läst dem”
Samuel Butler

Innehållsförteckning:

1.	INLEDNING.....	6
2.	SYFTE.....	7
2.1	Frågeställningar.....	7
2.2	Begreppsförklaringar.....	7
3.	TEORIANKNYTNING.....	8
3.1	Det sociokulturella perspektivet.....	8
3.2	Receptionsforskningen.....	8
4.	LITTERATURGENOMGÅNG.....	9
4.1	Litteraturkanon.....	9
4.2	Klassiker.....	10
4.3	Skolbibliotek.....	10
4.4	Högläsning.....	11
4.5	Tystläsning.....	11
4.6	Omläsning.....	11
4.7	Litteratursamtal.....	12
5.	Hur viktigt är det att läsa litteratur enligt forskningen?.....	12
5.1	PIRLS.....	13
5.2	PISA.....	13
6.	STYRDOKUMENT.....	13
6.1	Lokala styrdokument i Svenska.....	13
6.2	LPO 94.....	13
6.2.1	Mål att uppnå i grundskolan.....	14
6.3	Skolverkets läroplan i svenska.....	14
7.	METOD.....	15
7.1	Hur svarade lärarna?.....	15
7.2	Varför enkäter?.....	16
7.3	Reliabilitet, validitet, generaliserbarhet.....	16
7.3.1	Reliabilitet och validitet.....	16
7.3.2	Generaliserbarhet.....	16
8.	RESULTAT.....	17
8.1	Resultatsammanställning.....	17
8.2	Mål och metod för litteraturläsning.....	17
8.2.1	Ambitionen att hitta läsare.....	17
8.2.2	Att skapa motivation för läsning.....	18
8.2.3	Undervisningens mål.....	19
8.2.4	Boksamtal kring litteraturen.....	19
8.2.5	En ny värld öppnar sig.....	20
8.3	Tid ur olika aspekter.....	20
8.3.1	Avsatt tid för litteraturundervisning.....	20
8.3.2	Tiden som frustration.....	21
8.4	Material som används.....	21
8.4.1	Biblioteken lyfter undervisningen.....	21
8.4.2	Bristfälliga bokförråd.....	21
8.4.3	Inga skolbibliotek.....	22
8.5	Pedagogernas önskemål och visioner.....	22
8.5.1	Alla vill ha skolbibliotek/skolbibliotekarie.....	22
8.5.2	Samarbete och stöttning lärare emellan.....	22

9.	RESULTATANALYS	23
9.1	Materialutbud	23
9.2	Lärarna ser på litteraturen	23
10.	DISKUSSION OCH SLUTSATS.....	23
10.1	Ambitionen	23
10.2	Skolbiblioteken	24
10.3	Eleverna läser	24
10.4	Vart är skolan på väg?	25
10.5	Skolan av idag	26
11.	SLUTORD	27
12.	REFERENSLISTA	28-29
13.	BILAGOR.....	30-34

1. Inledning

Ämnet svenska är ett utav de tre kärnämnen i dagens skola. Detta medför att extra stor fokus läggs vid hur man undervisar i ämnet eftersom det är ett komplext ämne och består av många delar. Att hinna beröra alla dess delar i undervisningen ställer stora krav på lärare. Hur arbetar lärarna med litteraturen och hur mycket av tiden lägger lärarna på skönlitteraturen? Detta är huvudfrågorna i vår undersökning. Eftersom vi i och med detta arbete blir svensklärare officiellt så kändes det intressant att undersöka denna fråga närmare. Lärarutbildningen har gett oss de verktyg att arbeta med som behövs vid arbete med elever och undervisningen vi bedriver med dem. Vi har fått lära oss olika teorier, olika arbetssätt samt fått massor av idéer och uppslag till utmaningar som kommer att komma väl till användning när vi nu går ut för att praktisera yrket. Men hur gör lärare i dag? Hinner de verkligen med att ge eleverna den litteraturundervisning som de har rätt till? Alla dessa frågor hoppas vi får svar på genom vår undersökning.

Under flera terminer har vi som gjort undersökningen studerat det svenska språket och litteraturvetenskap och lärt oss vad de olika momenten inom ämnet består av. Litterae är ju som bekant namnet för litteratur på latin och litteratur är ju vad vår undersökning handlar om. Därav titeln på vår uppsats. Vi har även varit ute på VFU i olika omgångar och provat på att praktisera våra nyvunna kunskaper men inte riktigt fått klart för oss litteraturundervisningens omfattning i skolan. Lärarna som vi har följt under VFU-veckorna säger sig följa och stödja sig mot de dokument och handlingar som finns nedtecknade både lokalt och centralt. I LPO 94 står det t.ex. ”Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga” (Skolverket, 1994 s.5). Detta visar tydligt hur viktigt Skolverket tycker att undervisningen i litteratur är. Skolverkets uppmaning och ansats är det tänkt att vi som svensklärare skall följa.

Lars-Göran Malmgren skriver om tre olika svenskämnen som läraren måste förhålla sig till. Första ämnet benämner han svenska som ett färdighetsämne, det andra svenska som ett erfarenhetspedagogiskt ämne och det tredje svenska som ett litteraturhistoriskt bildningsämne. Och inom det tredje ämnet säger han att detta ämne syftar till att vidarebefordra ett kulturarv i form av en litterär kanon som antas vara personlighetsdanande för eleverna. (*Gör klassikern till din egen*, Myndigheten för skolutveckling, 2008 s.19). Vi är intresserade av att se hur våra undersökta lärare står sig i jämförelse med Malmgrens undersökning.

I kursplanen i svenska (2000) trycks det också på hur viktig litteraturundervisningen är:

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Det ger kunskaper om det svenska språket, om olika kulturarv och om vår omvärld. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom avlyssning, drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder.

Skolverket trycker på hur viktig litteraturundervisningen är. Kulturarv och vår omvärld vilka eleverna får kunskap om genom att läsa böcker är också viktig och att vi som lärare ger adekvat undervisning kring dessa (Skolverket, 2000 s.2).

2. Syfte

Syftet med vårt examensarbete är att ta reda på hur lärare arbetar med skönlitteratur i dagens grundskola och hur mycket av den totala undervisningstiden i ämnet svenska grundskollärare lägger på litteraturundervisningen i klassrummet tillsammans med eleverna. Vi vill även få en inblick i vilken skönlitteratur lärare använder sig av, hur de motiverar sina elever till läsning och vilka möjligheter de ser för sina elever med litteraturundervisningen.

2.1 Frågeställningar

Vi har ställt ett antal frågor kring litteraturarbete och litteraturläsning i skolan samt användandet av skönlitteratur. För att strukturera upp våra frågeställningar har vi utgått ifrån följande fyra huvudfrågor:

- Vilka metoder och mål har lärarna för sin litteraturundervisning?
- Hur mycket tid används för litteraturundervisning?
- Vilket material används?
- Hur ser pedagogernas önskemål och visioner ut?

2.2 Begreppsförklaring

Eftersom vi i vår undersökning har frågat lärare om arbete med skönlitteratur definierar vi här begreppet skönlitteratur. Bonniers svenska ordboks definition lyder: "Litteratur med estetiskt syfte: romaner, noveller, lyrik, dramatik (motsats: facklitteratur)" (*Bonniers svenska ordbok, 2002 s.536*). Vår definition är skönlitteratur är poesi, dramatik, fiktionsprosa och essäer, men även serier som t ex. Manga. All påhittad litteratur i motsats till facklitteratur.

En förklaring är nödvändig eftersom det i huvudsak handlar om skönlitteratur när elever läser på svensklektionerna. Denna förklaring syftar till att eleverna i skolan läser olika litteratur men i huvudsak skönlitteratur. Men eleverna kan även läsa andra texter i andra ämnen än svenska. Vår undersökning berör endast läsningen av skönlitteratur på svensklektionerna.

3. Teorianknytning

Vi har valt att knyta an till två teorier som vi tycker är relevanta för vår studie, dessa två teorier är det sociokulturella perspektivet och reader-responsteorin. Båda teorierna handlar om läsaren, vad denne läser och vad hon/han får ut av läsandet.

3.1 Det sociokulturella perspektivet

Lev S Vygotskij förespråkar det sociokulturella perspektivet och talar om den närmaste utvecklingszonen (ZPD = The zone of proximal development). Den innefattar att man lär bäst tillsammans med någon som behärskar en specifik kunskap bättre än en själv. Den som har denna kunskap får vara som en vägledare i ett stegvis sökande efter den. Det som eleven inte klarar på egen hand kan den genomföra med vägledarens hjälp. Den närmaste utvecklingszonen är ständigt i rörelse allt eftersom utvecklingen sker hos eleven. Vygotskij menar att människans viktigaste kulturella redskap är språket. Han anser också att samtal är ett av de viktigaste redskapen för att tillägna sig kunskap (Vygotskij, 1995). Meningsfullhet är viktig i det sociokulturella perspektivet för att eleven ska vilja lära. Vad som skall läras och hur det lärs är beroende av vilken kultur som den lärande befinner sig i, dvs. lärandet är situerat. Den huvudsakliga källan vid kommunikation i lärandesituationer är språket. Genom att lyssna, skriva, tala och läsa sker det mesta lärandet (Dysthe, 1996 s.62). Vi lär i samspel med andra och exempel på detta är litteratursamtalen, där eleverna och pedagogerna gemensamt reflekterar över det lästa.

3.2 Reader-respons teorin

En av auktoriteterna inom området reader-responsteori eller receptionsforskning som det heter på svenska, är Kathleen McCormick. McCormicks modell beskriver mötet mellan läsaren och texten. Huvudtanken är att texten skapar en process i läsaren och läsningen kan därför inte bli ett resultat utan ett skeende. Enligt reader-responsteorin är det läsaren som skapar texten. McCormick intar ett sociokulturellt förhållningssätt när hon i sin bok beskriver läsningens situerade natur, dvs. läsning är präglad av kulturella och sociala omständigheter. Alltså påverkar läsarens sinnessillstånd eller yttre omständigheter hur läsaren uppfattar en text (Olin-Scheller, 2006 s.32). Rosenblatt förklarar relationen mellan läsare och text, hon menar att läsningen av en text är en transaktion mellan läsare och text (Rosenblatt, 2002 s.10). Läsaren gör sig en bild av texten hon läser, det blir en transaktion mellan läsare och text. Transaktionsteorin mellan läsare och text pekar mot behovet av den breda kunskap som svensklärare måste besitta om både texter och hur läsare läser dessa texter. Denna transaktion är ofta styrd av läraren i klassrummet, då denne oftast är den person som väljer vilka böcker som får inträde i klassrummet. Detta val som läraren gör styr elevernas tolkningar av böckerna då bokvalet redan är gjort. Utifrån Rosenblatts påstående att läsaren söker något som finns för henne eller honom i texten och upplevelsen läsaren får av texten och en initiering av fria fantasier och associationer så känns det som om läraren med sitt bokval går in och påverkar dessa parametrar. Textupplevelsen läsaren får är på något sätt på lärarens villkor (Molloy, 2003).

Vi tycker att reader-responsteorin och det sociokulturella perspektivet passar bra in i det arbete som vi gjort. Samspelet mellan text och läsare som uppstår när elever läser en text speglar väl det sociokulturella perspektivet. När eleverna efter att ha läst böckerna och samlas till boksamtal och får reflektera över det lästa är förhoppningen att lusten till fortsatt läsande skapas. Meningsfulla samtal som ger eleven en fortsatt önskan att läsa böcker och vilja ta till sig kunskap är också viktiga ingredienser i det sociokulturella perspektivet. Den text som eleven läser använder de för att skapa en bild av textinnehållet. Eleverna påverkas i sitt bildskapande av kringmiljö och styrda bokval men trots allt är det deras läsupplevelse som ger dem inträde i litteraturens värld. Enligt reader-responsteorin är det läsaren som skapar texten.

4. Litteraturgenomgång

Under den här rubriken tar vi upp den litteratur som vi anser är relevant i vår studie.

Litteraturen har vi försökt att anpassa efter vår studie om skönlitteratur. Vi börjar med att skriva om litteraturkanon, därefter kommer klassiker och sedan skolbibliotek, högläsning, tystläsning, omläsning och slutligen litteratursamtal. Anledning till följderna av ovan nämnda rubriker är att man talar om en litteraturkanon därefter kommer klassiker, sedan väljer man litteraturen från skolbiblioteket och högläsningen kommer självfallet innan tystläsningen träder in.

Omläsningen kan ske efter den första läsningen och diskussion om boken mynnar slutligen ut i ett litteratursamtal.

4.1 Litteraturkanon

En litteraturkanon är en lista över tänkta skönlitterära författare och verk som alla elever i den svenska skolan bör ges tillfälle att läsa. Men någon sådan existerar inte i dagens skola. En kanon kan även ses som en samling verk som anses normgivande och kan jämföras som en måttstock för kvaliteten på litteraturen. Diskussioner i medierna om vilken litteratur som eleverna skall läsa i skolan var aktuell 2006. Cecilia Wikström riksdagsman, kom med ett förslag där det skulle stadfästas en obligatorisk litteraturlista med främst svenska verk och författare. Alla elever i den svenska skolan oavsett kulturell härkomst, eller barn som kom från hem som saknade litteratur eller studietradition, skulle få ta del av ett gemensamt språk och en gemensam litteratur (SvD, 29/7-06). Wikström menade att detta borde motverka utanförskap. Hon ansåg att flera elever går ut den svenska grundskolan utan att ha tillräckligt med kännedom om de största berömda klassikerna och författarna. Kritik kom mot de luddiga styrdokumenterna och att en litteraturkanon skulle medföra en specificerad litteraturläsning. Kanondebatten fokuserade på vad som skall läsas och inte lika mycket på hur eller varför. "När jag redovisar tongångarna i den svenska debatten häpnar många över att det förs en sådan debatt i Sverige, landet som varje år delar ut Nobelpriset i litteratur. Man tror att vi, precis som fransmännen, är rättmätigt stolta över våra svenska författare och vår litterära tradition" (SvD, 29/7-2006).

Det står att läsa i den svenska läroplanen från 1965 tydligare än den idag gällande läroplanen (LPO94) vilka genrer alla barn skulle under sina skolår. Wikströms förslag om en litteraturkanon fick inte genomslag och i dagens läroplan för den svenska skolan finns ingen lista över läsvärda böcker (SvD, 29/7-2006).

Helen Schmidl skriver i sin avhandling: *Från vildmark till grön ängel: receptionsanalyser av läsning i åttonde klass* att det inte går att ha en litterär kanon, ett rättsnöre, eftersom lärarna måste anpassa litteraturen efter de elever som man har i klassrummet och att det är viktigt att läraren i svenskundervisningen ger eleverna utrymme att bredda sin läsning och lära sig hantera nya typer av texter. Läraren måste finna böcker som passar elevernas ålder, mognad och litterära kompetens. Schmidl vill med sin avhandling visa hur litteraturundervisningen kan se ut i dag och skapa diskussion kring hur elevernas och skolans litterära kulturer kan mötas på ett för eleverna fruktbart sätt (Schmidl, 2008 s.41-42).

Persson skriver om hur lite vägledning styrdokumenterna ger svensklärare. Det är inte längre givet vilken skönlitteratur som ska läsas i skolan, vilken mängd, hur den ska läsas och varför. Han skriver att tidigare generationers svensklärare hade en fastare grund att luta sig mot än vad dagens har. Kursplanen för svenskämnet under 1970-talet hade tydligare riktlinjer gällande det litterära stoffet och litteraturundervisningen än i dag (Persson, 2007).

Persson skriver även om hur svensklärare lyste med sin frånvaro under debatten om litteraturkanon och säger att de om någon borde vara de mest uppdaterade gällande skolans litteraturundervisning. Enligt Persson existerar redan ett flertal kanoniserade verk i skolan, exempelvis Jan Guillous *Ondskan* (Persson, 2007).

Tina Åkeson från Kulturnytt i P1 skriver om en genomförd undersökning bland 141 högstadieskolor i Sverige Hon hade frågat om de hade några klassuppsättningar av någon författare. Åkeson skriver att det är flera lärare som svarar att klassuppsättningar är ett sätt att väcka läsintresse hos eleverna, eller som någon uttrycker det: att introducera dem till en litterär värld. På översta plats kom *Sandor/Ida* skriven av Sara Kadefors. Av de 141 undersökta skolorna hade 46 skolor ovan nämnda bok i en klassuppsättning (P1 – 26/3-2007).

4.2 Klassiker

Flera författare har yttrat sig om vad en klassiker är i tidningen *Vi* (januari 2007). Håkansson säger att en klassiker är en bok som är intressant och fortsätter att vara intressant över lång tid. Hägg säger att en klassiker är en bok som binder samman människor under flera generationer. Lindqvist anser att boken måste pocka till omläsning. Coelho Ahndoril tycker att klassikern skiljer sig från ett kanoniserat verk genom att man inte vill undkomma den. Definitionen av vad en klassiker är tycks variera i takt med antalet tillfrågade. Huvuddragen är dock att texten ska beröra och fungera som källa till inspiration och texten ska vara bestående år efter år. I *Svenska en samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning* står följande att läsa om klassiker: "Litteraturen kan leda till en ökad förståelse för äldre generationer och för olika kulturella referensramar." Läsning av skönlitterära klassiker kan ge underlag till diskussioner kring olika moraliska och etiska dilemman med kopplingar till dagsaktuella händelser (Myndigheten för skolutveckling, 2003 s.26).

Hos en klassiker kan miljöskildringen utgöra en oförglömlig del av läsoplevelsen. I miljöskildringen får läsaren kunskap om traditioner, om redskap, kläder och bostad, familjemönster, sociala förhållanden osv. Miljöskildringen fungerar som en bakgrund för handlingen och utgör den tidsfärg som gör att vi förstår vilken historisk och kulturell epok det är som berättelsen utspelar sig i (*Gör klassikern till din egen*, Myndigheten för skolutveckling, 2008 s.10). Miljöskildringarna kan också vara ägnade att skapa en viss stämning och känsla hos läsaren. Alltså har klassikern en stor betydelse för elevers lärande och fyller en stor funktion hos läsaren, inte bara för sitt läsinnehåll som sådant utan kringförtjänsterna med att läsa en klassiker är betydande.

Vidare säger man i samma skrift att de litterära epokerna är en del av den kunskap om litteratur som eleverna skall ha med sig efter avslutad gymnasieskola. För att nå dit så måste man påbörja detta läsarbete i god tid redan i grundskolans tidiga åldrar. Genom att introducera läsning av klassiker i olika teman såsom exempelvis genus, fattig och rik, då och nu i olika jämförelser etc. får man en intressant och naturlig ingång till läsandet av klassiker.

4.3 Skolbibliotek

De skolor som har ett skolbibliotek kan hjälpa de lässvaga eleverna som har dåligt självförtroende att välja skönlitteratur. Dessa elever behöver mer hjälp än andra att övervinna läsmotstånd och lässvårigheter. Ett bemannat bibliotek med kompetent och beläst personal kan förebygga och spara till viss del på de resurser som istället sätts in på specialpedagogik. Ett skolbibliotek skiljer sig från ett kommunalt genom att det bör vara anpassat efter eleverna på skolan och deras behov och önskemål och därmed öka deras undervisningskvalitet (Amborn och Hansson, 2000). Läroplanen för grundskolan, LPO 94, fastslår att rektor har särskilt ansvar för att "skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel". Ett skolbibliotek är ett pedagogiskt centrum för läslust och

informationssökning som serverar hela skolans personal och elever. Skolbiblioteket kan köpa in det som inte ryms i det enskilda arbetslagets budget. (Nationella skolbiblioteksgruppen, 2005 s.23). Enligt UNESCO som är FNs underorgan: ”Skolbiblioteket förmedlar kunskap och tankar som är grundläggande i ett informations- och kunskapssamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjlighet att utveckla sin inlevelseförmåga för att de ska kunna ta sitt ansvar som medborgare.” (Nationella skolbiblioteksgruppen, 2005 s.23).

4.4 Högläsning

Det är skillnad på högläsning och tystläsning. En fördel med högläsning är att den tar lika lång tid för alla. Det är viktigt att det finns utrymme för barnen att prata med varandra om böcker som de läst av nyfikenhet, vilket i sin tur gör att de läser mer (Chambers, 1993 s.97). Enligt Chambers bör läraren välja en blandning av klassiker som fungerar för olika typer av läsning men även modernare litteratur som eleverna kan känna igen (Chambers 1993 s.83). Då läsaren får bekanta sig med olika situationer och människor har hon/han lättare att sedan bemöta verkligheten. Lpo 94 betonar att varje elev skall lära sig lyssna och använda sina kunskaper till att lösa problem och pröva antaganden, att kritiskt kunna granska och värdera påståenden och förhållanden (Skolverket, 1994 s.10). Både lässvaga och lässtarka elever förenas vid högläsning (Amborn, 2000). Björk och Liberg skriver om hur läraren kan börja läsa en bok högt för att väcka intresse för egen läsning (Björk & Liberg, 1996).

För att bli en kompetent läsare är de bästa förutsättningarna att socialiseras till det i barndomen (Nikolajeva, 1998). Genom att lyssna till högläsning kan barnet tidigt socialiseras till en kommande kompetent läsare. Att skapa en vana och rutin hos barn i tidig ålder för högläsning ger dem en bra ingång till litteraturläsning. Att lyssna till någon som läser högt främjar fantasin och skapar en längtan efter att läsa själv och vidare förkovra sig i litteraturens värld.

4.5 Tystläsning

Chambers betonar hur viktig skolans tystläsning är, då inte alla elever kan få lugn i hemmet för tystläsning. Det är viktigt att barnen i skolan får möjlighet att bläddra i olika slags böcker och hitta en bok som faller dem i smaken och fångar deras intresse. När eleverna valt ut en bok för individuell läsning är det viktigt att det finns rikligt med tid för läsning i klassrummet. Eleven bör få läsa i en god läsmiljö, dvs. en bekväm plats för möjlighet till längre läsning (Chambers, 1993 s.94). Barn bör möta olika typer av verkligheter, olika förebilder och roller. Detta möjliggörs genom läsning av barnlitteratur. Barnböcker hjälper barn att lära känna sig själva och sin vardag och även få nya upplevelser (Kåreland, 2001). Enligt Brozo läser goda läsare mer och detta medför ett större ordförråd och en bättre förståelse för det lästa. Ju mer man läser desto bättre läsare blir man och då tillägnar man sig mer kunskap genom litteraturen som man inte annars skulle ha fått (Brozo, 2007). Lindö skriver om hur viktigt det är att lärarna gör medvetna val av litteratur för högläsning och tystläsning. Hon betonar vikten av att läraren skall skapa en läslust genom att ha rutiner i läsningen bl.a. genom högläsning, tystläsning och boksamtal. Lindö skriver även att pedagogerna ska locka eleverna och inbjuda till nya läsoplevelser för att vidga deras repertoar. Hon skriver även att vi kan dela med oss av våra tankar kring en gemensam upplevelse (Lindö, 2005 s.14).

4.6 Omläsning

Chambers skriver i sin bok om vikten av att läsa om böcker. Han säger att kritiker känner till nödvändigheten av att läsa om böcker, att det är enda sättet att lära känna en text tillräckligt för att kunna behandla den med något annat än ytlig uppmärksamhet. En ovan läsare får ut mindre än en rutinerad läsare under den första läsningen. Poängen är dock den samma: böcker värda

ens uppmärksamhet nästan kräver en omläsning. "Första gången man läser en bok är det som att få en ny vän, och att läsa om den är som att träffas igen" (Chambers, 1993, sid. 95) Man kan inte alltid kräva att barn ska läsa om en text inför ett boksamtal, men man bör uppmuntra en sådan företeelse. En väl genomläst bok inför ett boksamtal kan ofta efter samtalet generera i att barn vill läsa om den igen (Chambers, 1993 s.95)

4.7 Litteratursamtal

Chambers menar att när barnen har läst en bok är det viktigt att de får ventilera sina tankar kring det lästa. Detta kan genomföras i ett litteratursamtal där en vuxen är samtalsledare. Samtalsledaren bör välja en bok inför ett lässamtal så att alla kan bidra till samtalet, oavsett läsare. Hans grundtankar om boksamtal utgår ifrån att barn är kompetenta läsare och kritiker. Chambers betonar att man inte bör använda ordet varför under litteratursamtalet, då det kan kännas trängande. Samtalsledaren kan ställa olika slags frågor till texten, om det är något som eleverna gillar, inte gillar, något obegripligt eller kopplingar till någon annan bok eller erfarenhet. Chambers menar att eleverna förstår bokens innehåll bättre genom ett boksamtal. Han talar om hur viktig läsmiljön är för att barnen ska vara redo att delta i ett litteratursamtal. Läsmiljön bör vara: böcker som är lockande uppställda, barnen får lyssna på daglig högläsning, de bör även uppmuntras att vardagsprata om lästa böcker. Chambers betonar att det finns samband mellan kvaliteten på läsmiljö och kvaliteten på deras boksamtal. Nyckeln till läsandet ligger i att man samtalar om det lästa (Chambers, 1993 s.97). Björk och Liberg skriver att genom samtal om det lästa lär sig barnen att litteraturen är en gemensam kulturell egendom som kan berika våra liv. Enligt Björk och Liberg behöver läraren ägna mycket tid åt att diskutera de gemensamma läsoplevelsena (Björk och Liberg, 1996 s.25).

I boken: *Gör klassikern till din egen* (Myndigheten för skolutveckling, 2008 s.22) står det att det finns olika samtalsmodeller som mönster som man kan använda vid litteratursamtal. Paliscar & Brown har tagit fram en modell de kallar för ömsesidigt lärande. Denna modell innehåller fyra olika lässtrategier som de anser är väsentliga ingredienser när det gäller att skapa bättre läsförståelse: att förutsäga, att ställa frågor, att sammanfatta och att klargöra en text. För att ge elever möjlighet att utveckla dessa strategier lyfter de fram samtalet som en viktig funktion. Och i många delar passar denna modell in på lärarna på våra undersökta skolor.

Keene och Zimmerman skriver om boksamtal och hur vi i samspel med andra förstår vad vi läser. Många elever läser en bok utan att förstå bokens innehåll. De borde istället glömma sig själva och bara ta till sig bokens innehåll. Barn som har det svårt med läsningen tenderar att inte ställa några frågor i samband med läsningen. Eleverna skall lära sig att fråga och tycka om det, frågor kan användas för att klargöra textens betydelse. Enligt Keene och Zimmerman förstår erfarna läsare att alla svar inte finns i texten, utan att man själv måste stå för tolkningen. Erfarna läsare är medvetna om att när de hör andra, dyker det upp nya frågor hos dem. Keene och Zimmerman betonar att läraren bör ge utrymme för inferenser, dvs. när eleven läser en text och kopplar det till sin egen bakgrundskunskap (man sätter ihop det man själv gjort med orden i boken). Man lyfter ut en tanke ur boken och gör den till sin egen. Genom att göra inferenser under läsningen medför det att man kommer ihåg vad som stod i boken (Keene, Zimmerman, 2003).

5. Internationella undersökningar

Det finns två undersökningar gjorda om elevers läsning i grundskolan. OECD (Organisation för ekonomiskt samarbete och utveckling) har genomfört båda undersökningarna som heter: PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) och PISA (Programme for International

Student Assessment). OECD är en internationell organisation som bl.a. arbetar med att jämföra olika länders läsförmågor bland elever. Målet med undersökningarna är att testa och utvärdera elevers prestationer i olika länder för att åstadkomma bättre pedagogiska resultat och metoder. Vi redogör här i korthet för de två undersökningar eftersom att de är relevanta i vår studie.

5.1 PIRLS

OECD har gjort ett antal undersökningar under de senaste åren om elevers internationella läskunnighet i årskurs fyra. Skolverket anser att skolan har en viktig uppgift att uppmuntra och stimulera elever till läsning på sin fritid. Trots att Sverige har haft en tillbakagång mellan 2001 och 2006 ligger Sverige klart över det internationella snittet. År 2006 genomfördes undersökningen i 35 länder. Den kategori som har minskat är de är de starka läsarna, allt färre klarar av mer avancerade läsuppgifter. Några av orsakerna till minskningen är konkurrensen från internet och TV/video. Färre elever kommer från bokrika hem där det saknas en lästradition.

5.2 PISA

PISA är en undersökning gjort bland femtonåriga elever, om hur de är rustade för att möta framtiden. Elevers förmågor undersöks under tre kunskapsområden: matematik, naturvetenskap och läsförståelse. Det läggs stor vikt i PISA vid elevernas förmåga att sätta in kunskap i ett sammanhang. 32 länder deltog i PISA 2000, i PISA 2003 deltog 41 länder och i PISA 2006 deltog 57 länder. I Sverige deltog 4600 elever i PISA 2006. PISA genomförs vart tredje år. Resultat från PISA 2006 visar att svenska femtonåringar har en relativt bra läsförmåga i ett internationellt perspektiv. Svenska elever är duktiga läsare, men de svagaste läsarna presterade sämre år 2006 än år 2000. Undersökningen visar även att pojkar är svagare läsare än flickor. (Skolverket, 2007).

6. Styrdokument

6.1 Lokala styrdokument i svenska

Den lokala kursplanen för de två aktuella skolor som vi gjort undersökningen på är densamma. Dessutom följer de Skolverkets kursplaner och betygskriterier från 2000 till fullo, även om de i vissa stycken är omformulerade. Det står att läsa i styrdokumentet: "Undervisningen syftar till att utveckla din språkförmåga genom att tala, lyssna, läsa, skriva och se/möta skönlitteraturen, utveckla goda läsvanor och få möjlighet att uppleva film och teater" (Lokala kursplaner på undersökta skolor).

6.2 LPO94

"Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga. Skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter." Detta visar på betydelsen av att läsa och samtala kring litteratur i skolan. För att berika elevernas förmåga att skriva, läsa och reflektera kring olika händelser och situationer så är litteraturläsningen ett fantastiskt medel att uppnå detta. Att lotsa eleverna in i böckernas värld är en väg att gå för att få träning i alla de moment som nämns ovan: att läsa, skriva, reflektera. Kan man alltså förmå eleverna att läsa, att intressera dem för litteratur så uppnår man mycket.

6.2.1 Mål att uppnå i grundskolan:

- Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola
- behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift
 - har förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska, nordiska och västerländska kulturarv
 - har utvecklat en förståelse för andra kulturer

Skolverket förordar en mångfasetterad skola där litteratur från olika kulturer och tidsepoker bör och skall användas för att ge elever inblick i och förståelse för hur stor och vid världen egentligen är. Genom boken tas eleverna med på denna resa och det ökar förhoppningsvis deras lust till fortsatt läsning och eget skrivande. Att kunna och vilja läsa har stor betydelse för elevernas utveckling till en medveten samhällsmedborgare i dagens samhälle.

6.3 Skolverkets kursplan i Svenska

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov av att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Det ger kunskaper om det svenska språket, om olika kulturarv och om vår omvärld. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom avlyssning, drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder. Språket och litteraturen är således ämnets centrala innehåll och en källa till kunskap om världen runt omkring oss.

Skolverkets ambition med denna kursplan är att ge eleverna insikt och förståelse för litteraturläsning, att få upp deras ögon för det svenska språket och litteratur från Sverige och andra världsdelar. Förhoppningen är att eleverna ska lära sig att reflektera, diskutera och på andra sätt samtala i och kring läst litteratur. Det vidgade textbegreppet innefattar så många faktorer förutom texter. Där kan ingå film, ljudupptagningar, drama osv. Allt detta är ledstjärnor för lärarna på våra undersökta skolor, de försöker i möjligaste mån anamma och följa dessa direktiv.

Kursplanen i ämnet svenska talar om lägsta godtagbara kunskapsnivå beträffande målen för läsning enligt följande:

- i slutet av tredje skolåret skall eleven kunna läsa med flyt bekanta och elevnära texter, kunna läsa elevnära skönlitterära texter och kunna återberätta handlingen muntligt eller skriftligt.
- i slutet av femte skolåret skall eleven kunna läsa både högt och tyst och uppfatta skeenden och budskap i böcker och saklitteratur skrivna för barn och ungdom, kunna samtala om läsningens upplevelser samt kunna reflektera över texter och muntligt kunna berätta och redogöra för något så att innehållet blir begripligt och levande.
- i slutet av nionde skolåret skall eleven kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur från Sverige, Norden och från andra länder samt saklitteratur och tidningstext om allmänna ämnen, kunna återge innehållet sammanhängande samt kunna reflektera över det. Kunna läsa, reflektera över och sätta in i ett sammanhang några skönlitterära verk och författarskap med betydelse för människors sätt att leva och tänka.

Vi vill med allt detta som grund skapa oss en uppfattning om hur litteraturundervisningen fungerar i dagens skola och genom detta få en god och insiktsfull start som yrkesutövande lärare i ämnet svenska.

7. Metod

För att få svar på våra frågeställningar genomförde vi en enkätundersökning bland lärare undervisande i år F-9 i ämnet svenska.

7.1 Hur svarade lärarna?

Vår metod bestod av enkäter (bilaga 1) som vi delat ut till lärare i årskurs F-9. I enkätundersökningen tillfrågades lärare undervisande i svenska vid två kommunala skolor i Göteborg. Anledningen till att undersökning gjorts i årskurserna F-9 är att vi ville få en så bred information kring våra frågor som möjligt. Frågorna skulle inte styras in på någon specifik åldersgrupp. Pedagogerna har haft två veckor på sig att svara på enkäterna. Vi har lämnat ut 35 enkäter och fått tillbaka 15 stycken besvarade, detta ger en svarsfrekvens på 42,8 %. Således har 20 personer valt att inte svara av olika anledningar som vi inte känner till. Under några av frågorna valde vissa lärare att inte svara av okända anledningar. Fem lärare lämnade inget svar på frågan om de lokala målen, tre lärare valde att inte svara på om de använde sig av litteratursamtal i sin undervisning, två stycken valde att inte svara på om hur den optimala litteraturundervisningen skulle kunna se ut för dem i sin undervisning. Under fyra till fem av frågorna har tre till fyra lärare under respektive fråga valt att svara med något enstaka ord. Detta skulle man kunna se som korta och koncisa svar eller så kan man tolka svaren som oengagerade eller idéfattiga. Eftersom vi inte kan veta hur de förhåller sig så tolkar vi det som om det senare alternativet har gällt snarare än det första.

Vår uppfattning är att alla lärare efter bästa förmåga har försökt att engagera sig i enkäten och svarat så uttömmande som möjligt efter sina förutsättningar och förhållande. Dock är vi övertygade om att vi vid intervju av alla lärare skulle kunnat få fram ett mycket utförligare och noggrannare resultat, vilket även hade kunnat leda till följdfrågor och vidare diskussion om specifika ämnen och delar. Vårt val av arbetssätt omfattade enkäter, vilket gjorde att intervjuer inte var aktuella. Enligt Stukat (2005 s.43) har vi konstruerat och delat ut ett ostrukturerat frågeformulär/enkät. Detta innebär sådana fördelar att man inte på förhand behöver begränsa sitt val av information och att den tillfrågade får tillfälle att utveckla och anpassa sitt svar.

Svarsmöjligheterna är öppna och ger de svarande således har stort utrymme för sitt svar och de ges möjligheten att svara med egna ord (Trost, 2001). Dock blir svaren sällan så fylliga som man kanske önskat utan snarare ganska magra och intetsägande (Stukat, 2005). Det framkom inga oklarheter kring våra frågor på någon av enkäterna som vi samlat in, förutom på de enkäter där lärare valt att inte svara på vissa frågor. Obesvarade frågor är de enda oklarheter vi kan utläsa från våra enkäter.

Tyvärr besvarade inte alla lärare alla frågor, anledningen till att de inte lämnat några svar på vissa frågor vet vi ej. Svartsbortfallet var 6.5 % i de flesta fall men också 26 % i ett fall. Vi anser inte bortfallet som speciellt stort eftersom procenten i huvudsak är låg. Nedan följer en tabell över enkätfrågor som lärarna valt att inte svara på.

Tabell över obesvarade enkätfrågor:

Fråga nummer:	1G	1E	3C	4A	4B	4C
Antal lärare som inte svarat på frågan:	1	4	1	1	1	2

7.2 Varför enkäter?

Tabell över totala antalet utlämnade och inkomna enkäter hos lärare F-9

	Utlämnade	Tillbaka	Antal svar i procent
Pedagoger	35	15	42,8 %

Vi valde enkäter för att nå fler lärare än vad som är möjligt vid intervjuer. Informanternas bakgrund (ålder, kön, tjänsteår) ansåg vi inte vara relevanta i vår studie.

Vi har använt oss av en kvalitativ undersökning, då vi använt oss av enkäter. Med öppna frågor med fria svar, dvs. inga svarsalternativ som ger de svarande full frihet att formulera sitt svar. Dock har vi angivit rubriker och ämnesområden för att få struktur och fokus på de av oss önskade svaren.

Båda skolorna ligger i samma stadsdel där det bor 21 000 människor och det finns totalt nio kommunala grundskolor. I detta område finns det inga större sociala, ekonomiska och bostadsmässiga skillnader. Skolornas elever tillhör ett upptagningsområde som mestadels består av villor. De två skolor som vi har undersökt har elever i årskurserna F-9.

För att få in fler enkäter borde vi personligen överlämnat alla enkäterna för att eliminera eventuella bortfall. Eftersom det var svårt att få personlig kontakt med alla lärare fick vi lämna vissa enkäter i lärarnas postfack. Detta känner vi är en brist i vårt metodval, då vi tror att vi fått in fler vid en personlig överlämning.

Enkäten riktar sig mot lärarna, svaren som vi fått in är deras syn på hur de uppfattar och arbetar med skönlitteratur. De redogör för hur de uppfattar litteraturens betydelse för eleverna. Det är således lärarnas personliga synvinkel vi fokuserat på. Undersökningen är gjord ur ett lärarperspektiv.

7.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Studiens tillförlitlighet, hur sanna och pålitliga är egentligen våra resultat? Vilka felkällor är vi medvetna om? Styrka och svagheter i vårt arbete?

7.3.1 Validitet och reliabilitet

Vi har strävat efter att få så stor validitet och reliabilitet som möjligt i vår studie. Validitet är att man mäter det som man avser att mäta. Reliabilitet är tillförlitlighet och pålitlighet i undersökningen, dvs. hur bra ett mätinstrument är att mäta med. Reliabilitet innefattar om ett resultat kan upprepas och då ge samma resultat (Stukát, 2005 s.125). Om pedagogerna hade svarat på enkäterna en gång till vid ett nytt tillfälle hade troligtvis svaren sett annorlunda ut.

För att skapa en förtroendefull situation för informanternas svar har vi redan i vårt missiv redogjort för att enkäterna kommer att anonymiseras. Detta för att samla in så ärliga svar som möjligt. För att få en så trovärdig undersökning som möjligt bör man få tillbaka så många enkäter som möjligt, ju större urval desto bättre och trovärdigare (Trost, 2001). Vi har valt att ställa öppna frågor där inga strukturerade svarsalternativ finns. Detta för att lämna så stor frihet för lärarnas svar som möjligt.

7.3.2 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet innefattar om vem det resultat som vi får fram gäller för (Stukat, 2005 s.129). Vi är medvetna om att ifall undersökningen skulle ha genomförts på skolor i en annan stadsdel kanske svarens utfall sett annorlunda ut. Våra svar kan inte generaliseras till alla svensklärare i grundskolan utan ger en bild av dessa två skolor.

8. Resultat

Under resultat redogör vi vad vi kommit fram till och refererar till några utsagor från lärarna. Med utsaga menar vi att vi återger vad lärare svarat på i specifika frågor.

8.1 Resultatsammanställning

Sammanställningen som vi gjort baserar sig på de fyra huvudfrågor kring litteraturläsningen i skolan som vi har fokuserat på. Eftersom vi enbart valt att lämna ut enkäter till lärare så är undersökningen gjord ur lärarnas perspektiv. Lärarna undervisar på två olika skolor bland elever från förskoleklass upptill år nio vilket innebär en mängd klasser. Detta innebär att vi inte hade möjlighet att följa upp och se hur lärarnas undervisning stämde med vad de skrev i enkäterna.

Under varje huvudfråga har vi ställt ett antal följdfrågor och sammanställningen följer även denna ordningsföljd. Vi har valt att sammanfatta lärarnas svar i vår redovisning, vi har inte redovisat varje enskilt enkätsvar. Enligt Stukat bör man inte presentera fråga för fråga i den ordning de ställdes för att det blir både tråkigt och kan upplevas obearbetat (Stukat, 2005).

Följande huvudfrågor har vi behandlat:

- Vilka metoder och mål har lärarna för sin litteraturundervisning?
- Hur mycket tid används för litteraturundervisning?
- Vilket material används?
- Hur ser pedagogernas önskemål och visioner ut?

Vi redovisar svaren genom att kategorisera svaren under olika rubriker och genom att redovisa lärarutsagor. Exempelen som ges är belysande citat från svaren vi fått från lärarna.

8.2 Mål och metod för litteraturläsning

8.2.1 Ambitionen att hitta läsare

Under den första huvudfrågan rörande mål och metoder handlar första delen om ambition och målsättningar kring litteraturrektioner. Vi har valt att numrera lärarna från 1 till 15. Här framkommer det ganska tydligt att många av lärarna vill få eleverna att läsa för att:

a: öka motivationen till deras generella läslust och läsförståelse

”Att ge eleverna lust att läsa skönlitteratur och ge dem en god läsförståelse”. Denna utsaga är ett lärarcitat men lärare 2, 9, 12 och 14 har lämnat liknande svar på denna fråga.

b: att få eleverna att få kännedom om vårt kulturarv

”Eleverna ska få kännedom om vårt kulturarv”. Denna utsaga är ett citat från lärare 7, ytterligare två lärare, 3 och 15, nämner kulturarvet som viktigt i sina svar.

c: få inblick i andra kulturer

”Att ge tillgång till olika kulturer genom läsning”. Lärarcitat från lärare 11.

d: att få eleverna att läsa mellan raderna

”Diskutera innehållet i en text med eleverna, att få dem att förstå budskapet”. Lärarcitat från lärare 3.

e: att reflektera och samtala kring litteraturen

”Att prata böcker, att berätta böcker för varandra, att samtala kring böcker”. Lärarcitat från lärare 7.

f: att förstå skillnaden mellan olika genrer

”Att var och en skall hitta böcker de gillar och att de får möta olika slags litteratur”. Lärarcitat från lärare nummer 1.

g: att eleverna upptäcker nya författare och lockar deras fantasi och egna författande

”En egen upplevelse i tid och rum. Boken skapar en egen fantasi”. Lärarcitat från lärare 5.

h: Lärare 10 nämner att eleverna ges tillgång till ett språk som de inte själva behärskar.

i: Förhoppningsvis tar eleverna till sig olika författares sätt att skriva och implementerar dessa nya upptäckter i sitt egna framtida skrivande svarade lärare nummer 9.

j: ”Var och en ska hitta böcker som de gillar och därigenom möta olika slags litteratur”. Målsättning som lärare 8 uppger.

Dessutom uppger några lärare att de har samma målsättning som kursplanen. Intresset för litteraturläsning bland elevernas är i stort sett mycket stort. Nästan alla lärare trycker på att eleverna gillar både tystläsning, högläsning och olika läsprojekt. Det verkar som om många elever läser böcker på egen hand hemma och intresset brukar vara stort då det ska lånas böcker som klassen ska arbeta med på lektionstid. Lärare nummer 1 säger: ”Litteraturläsning är livsluft för vissa och okänt för andra”.

8.2.2 Att skapa motivation för läsning

När det gäller att öka motivationen bland eleverna för litteraturläsning använder sig lärarna av invanda metoder.

- att prata om böcker och låta eleverna berätta om lästa böcker för varandra
- högläsning i olika former förekommer, eleverna läser högt för varandra och för klassen
- lärarna läser högt för eleverna
- gå tillsammans till biblioteket för att välja litteratur.
- när en beställd boklåda kommer från skolbibliotekscentralen (SBC) så pratar man om innehållet och visar lite bilder om böckerna
- en del använder sig av att blogga vid boksamtal.
- en annan metod är att läsa första kapitlet av böcker tillsammans för att få en förförståelse och skapa intresse inför den fortsatta läsningen innan man fortsätter läsandet enskilt.
- att använda utdrag ur böcker eller noveller och arbeta utifrån dessa.
- att kunna föreslå bra ungdomslitteratur, därför läser lärare en del sådan litteratur själva.

“Mitt mål är att få eleverna att bli nyfikna på böcker och att väcka deras intresse för litteratur” kommenterar lärare nummer 13. Ovanstående är olika metoder som lärarna använder för att skapa lust och motivation för elever och deras litteraturläsning. Metoderna varierar men återkommer i olika former på de båda skolorna som vi har undersökt.

8.2.3 Undervisningens mål

Så gott som alla lärare säger att deras egna mål stämmer bra överens med de nationella och lokala målen. En ambitiös lärare medger sig ha för högt ställda mål på eleverna. Att ha strävansmålen för ögonen vid planering, att utgå från de nationella proven och att plocka ut de mål och kriterier från kursplanen som är relevanta är tre andra arbetssätt som lärarna nämner. Att dela ut mål och betygskriterier innan ett nytt arbetsområde påbörjats är också vanligt. ”Jag är själv en läsare och tycker att det är viktigt att eleverna läser” propagerar lärare 8.

De flesta lärare anser att de nationella målen fungerar och följer dem nogsamt med något undantag. Men det finns som vanligt alltid någon som har egna åsikter. Däremot framkom det kritik mot de lokala målen som tycktes röriga och knappt användbara. Detta enligt kommentar från lärare 2.

Det finns inte några extra satsningar på litteratur i de aktuella skolorna som vi arbetat med. Någon lärare har idéer om läsecirklar, någon enstaka läsgrupp finns och någon grupp arbetar med någon form av läsprojekt annars tycks inga extra satsningar existera.

Det framkommer i enkäterna att nästan alla lärare har sina egna mål med litteraturundervisningen klart för sig. De vill öppna ögonen på eleverna för litteraturens underbara värld. De vill få elever att läsa böcker, reflektera över det lästa och få inblick i olika författares olika sätt att skriva. Ett av de stora målen som lärarna har är att ge eleverna tillgång till ett språk som de inte själva behärskar och motivera deras fantasi och upplevelseförmåga, att få dem att bli nyfikna på böcker. De vill helt enkelt skapa en vana för eleverna att läsa litteratur. ”Litteraturen skall vara ett verktyg till motivation och längtan till fantasin och drömmarnas världar” skriver en av lärarna i en enkät. Lärarna vill också ge eleverna en inblick i vårt kulturarv och ge dem en chans att upptäcka andra kulturer genom litteratur. Nyckelorden för lärarna i deras mål med litteraturundervisningen tycks vara: läsglädje, upplevelse, upptäcksfärd, nyfikenhet, fantasieggande, inspirerande och läslust.

8.2.4 Boksamtal kring litteraturen

Många av lärarna använder sig av litteratursamtal i någon form. Vissa arbetar i små grupper andra har läxa som diskuteras gruppvis i skolan. Hos vissa lärare ges eleverna möjlighet att efter högläsning reflektera över texten och även knyta ihop texten genom att skriva en kortare text. I vissa klasser samtalar kamrater kring böcker och lånar även böcker av varandra. Lärare 13 arbetar med att få eleverna att förutsäga fortsättningen på texter eller att se dem ur andra synvinklar. Aidan Chambers modell för boksamtal tycks genomsyra många lärares sätt att arbeta med litteratur.

Flera av lärarna talar om att skapa en förförståelse. Initiala samtal ger möjligheter för eleverna att ställa frågor om och kring texterna. Boksamtalen ägnas till att summera och prata kring bokens innehåll och i dessa samtal kan läraren klargöra och reda ut de begrepp som inte eleverna förstod. Och även dessa moment använder sig flera av våra tillfrågade lärare av. Så man kan med gott mod säga att modellen passar in på våra skolor.

I ”*Kobran, nallen och majjen*” skriver Kjell Granström om dynamik och arbetsformer i klassrummet: ”Det kollektiva samtalet borde vara en del av skolans arbete, ty där sker en träning i att lyssna till andra och övning i att själv formulera olika tankar och föreställningar”.

Granström vill lyfta fram vikten av samtalet och kritiserar skolans roll då det inte enligt honom har skett någon utveckling gällande samtal de senaste 40 åren (Granström, 2003 s.228). Detta till trots tycks ansatserna finnas bland våra undersökta lärare. De vill genomföra samtal, de initierar boksamtal och har som mål att de skall vara en naturlig del i deras litteraturundervisning. Om ändå inom begränsade ramar och former. Och anledningarna till det är oftast den återkommande bristen på tid och material.

8.2.5 En ny värld öppnar sig

Erfarenheterna och kunskaperna som lärarna vill att eleverna ska få ut av sin läsning är många och varierande. Glädjen och lusten till att läsa är återkommande. Att lära känna andra människor, miljöer och sammanhang eggjar elevernas egen fantasi och lust att själva skriva och skapa. Bilderna de målar upp när de läser sagor och texter ökar kunskapen och allmänbildningen och även förståelsen för andra kulturer. Litteraturläsningen bidrar även till att främja stavning och skrivning i olika genrer och ökar även på egna ordförrådet. Resan genom tid och rum som en god bok ger i fantasin gör att eleven tycker det är roligt, spännande och uppslukande att läsa. Dessa positiva egenskaper skapar en ro hos eleven och genererar mindre stress.

8.3 Tid ur olika aspekter

8.3.1 Avsatt tid för litteraturundervisning

Tiden som lärarna avsätter för litteratur varierar. Som ett genomsnitt kan man säga att de flesta lägger ungefär en tredjedel av sin tid i ämnet svenska på litteratur. Lärare 3 varierar tiden, lärare 4 anger 30 minuter per vecka, lärare 12 säger 30 minuter per dag, lärare 14 säger 120 minuter per vecka medan lärare 15 och 2 säger att de avsätter alldeles för lite tid. Lärare 8 och 11 säger att de är förhållandevis generösa med tiden, dvs. att de avsätter den tid som de säger sig behöva för att kunna genomföra lektioner i litteratur.

När det gäller tidsfördelningen inom ämnet svenska mellan språk, skrivning, läsning och övrigt försöker många att göra en ganska jämn fördelning. Någon lägger mer kraft på språkarbetet, andra fokuserar mer på att skriva/läsa och någon anger att grammatiken ofta får stå tillbaka för andra bitar. Lärare 7 har prioriterat ordningen på de olika bitarna och rankar litteraturläsning överst följt av skrivarbete och övrigt medan språkarbetet hamnar sist och prioriteras lägst.

Tabell över tidsfördelningen inom ämnet svenska

	Mest tid för språkarbete	Mest tid för skrivarbete	Mest tid för litteraturläsning	Lika fördelning mellan delarna	Övrigt
Antal lärare:	3	2	2	6	2
Procent:	20 %	13 %	13 %	40 %	13 %

Det står att läsa i: *Svenska en samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning* som utgår ifrån NU03 (Den nationella utvärderingen 2003 gjord av Skolverket) hur lärarna fördelar svenskämnet innehåll. Där framkommer det att eleverna läser skönlitteratur och skriver egna berättelser på nästan alla lektioner. Studien visar att lärarna således sätter kursplanens mål om muntlighet, reflektion och kritiskt tänkande i centrum för undervisningen. I både NU03 och NU92 framgår att lärarna ansåg att de allra viktigaste var att läsa skönlitteratur och skriva egna

berättelser. Det framkommer från 30 % av lärarna i NU03 att läsning av skönlitteratur förekom under de flesta lektioner (Myndigheten för skolutveckling, 2003 s.33).

8.3.2 Tiden som frustration

De flesta lärarna använder sig av en eller flera av de olika läsvarianterna som vi frågat om. Någon enstaka bedriver temaläsning, så gott som alla använder sig av högläsning och den tysta läsningen finns i alla klasser. I någon klass läser de även i grupp.

De flesta lärarna upplever frustration över tidsbristen. De skulle vilja ha mer tid till alla delar av litteraturundervisningen. De saknar tillräckligt med tid till boksamtal, hinner aldrig låta alla delta i högläsning och många saknar även möjlighet att arbeta i läsgrupper. "Jag hinner aldrig med allt jag tänkt..." skriver lärare 8.

8.4 Material som används

8.4.1 Biblioteken lyfter undervisningen

När det gäller materialanvändningen i klasserna så återkommer SBC (Skolbibliotekscentralen) hos de flesta. Många använder sig av egna böcker och egna texter. Utbudet som finns på skolorna vad gäller klassuppsättningar av litteratur är dåligt men det som finns används. Dock finns det på skolorna många olika läromedel inom svenskämnet när det gäller litteraturläsning. Exempel på detta är sagor, böcker med rim och ramsor, övningsböcker, novellsamlingar och olika antologier. Men de flesta lutar sig mot SBC – och återigen Aidan Chambers. Lärarna namnger inte specifika böcker och titlar. De anger att de använder antologier och klassiker dock. Men vilka är det svårt att få en uppfattning om. Eftersom det inte finns något skolbibliotek på någon av skolorna förlitar de sig på SBC. Lärarna trycker dock generellt på vikten av att läsa och känna till olika klassiker. Vissa lärare pratar om antologier som ett hjälpmedel i undervisningen, någon nämner "Magasinet texter 2" (Alvåker & Boglind, 1999). På en av skolorna har de satsat på att köpa in någon enstaka klassuppsättning av nyheter. Exempel som ges är någon genusrelaterad bok och någon som tar upp ämnet homosexualitet. Det enda författarnamn som dyker upp i enkäterna är lärare 9 som nämner Astrid Lindgren och hennes böcker, medan lärare 2 nämner sagan om Rödluvan.

8.4.2 Bristfälliga bokförråd

Det material som finns används i stor utsträckning. Ofta finns det böcker med poesi, verser och ramsor samt olika sagor och berättelser i mindre uppsättningar. Men utbudet av texter från andra kulturer och av författare från lite mer exotiska länder exempelvis Afrika är i stort sett obefintligt. Schmidl skriver även om bristen på litteratur i dagens skola. Hon trycker på svårigheter lärare har på grund av bristfälligt undervisningsmaterial (Schmidl, 2008).

Eftersom utbudet av litteratur är ganska dåligt på de skolor som vi arbetat med så lyser detta igenom när det gäller nyheter och klassiker. Det finns inte mycket, knappt några nyheter och få klassiker och klassuppsättningar är det väldigt dåligt med överhuvudtaget. "Jag har själv samlat på mig ett rejält förråd av litteratur då vi förr fick pengar att disponera själva för bokinköp" lärare 7 som minns hur det var "förr". Många samlar på sig egna förråd av litteratur eftersom dagens pengar för läromedel nästan aldrig räcker till nya bokinköp.

I Myndigheten för skolutvecklings text: *Att läsa och skriva. En kunskapsöversikt baserad på forskning och dokumenterad erfarenhet (2003)* står att läsa om hur viktigt det är att elever har tillgång till spännande, meningsfulla och bra texter för att kunna skapa ett intresse för att läsa.

När lärarna väljer texter till sin undervisning försöker de ofta variera sig genom att ibland välja klassiker, andra gånger något nytt och vid andra tillfällen välja böcker inom ett tema. Vid temaläsning är SBC till stor hjälp då man hos dem kan beställa temalådor. "När vi skall läsa kring ett speciellt tema beställer jag en boklåda från SBC och det brukar bli jättebra" svarar en nöjd lärare 6 apropå SBC. På skolorna styrs litteraturvalen ofta av utbud och tillgång. Många lärare försöker att välja texter som ska passa eleven och dennes nivå och vissa rekommenderar texter som skall väcka läsarens intresse. Lärare 11 försöker styra litteraturvalen så att de passar in på efterföljande diskussioner. Åsikterna om en generell litteraturkanon tycks vara delade, vissa anammar den och andra lägger ingen vikt vid den. Alla tycks dock vara eniga om att klassikerna är viktiga.

8.4.3 Inga skolbibliotek

Tyvärr finns det inga skolbibliotek på de skolor som vi varit på, dock finns det på den ena skolan ett rum med böcker som ej är iordningställt. Här finns det en del böcker samlade men de är inte sorterade och i väldigt dåligt urval. Till följd av detta arbetar alla lärare intimt med SBC som vi tidigare nämnt, med något undantag.

Under punkten vad lärarna saknar i form av material och resurser återkommer det hos de flesta således ett skolbibliotek och en skolbibliotekarie. "Jag skulle vilja ha en härlig biblioteksdel med massor av nya böcker där man kan bedriva boksamtal" drömmer lärare 3. Den andra stora bristvaran hos lärarna är tid, knappt någon anser sig ha tillräckligt med tid. Många har både idéer och planer men inte tiden att realisera dem. Ambition och tillgång på resurser tycks inte gå hand i hand med lärarna.

8.5 Pedagogernas önskemål och visioner

8.5.1 Alla vill ha skolbibliotek/skolbibliotekarie

Visionerna som lärarna har sträcker sig via ovan nämnda skolbibliotek och skolbibliotekarie och mer tid för boksamtal, tystläsning, högläsning till större utbud av böcker i klassrummet och till materialskåp med magiska böcker. "Att få ha ett klassrum där litteraturen står i centrum och en bibliotekarie finns tillgänglig vore en dröm," suckar lärare 9. Många efterlyser även tillfällen där de kan arbeta mer med pjäser, dramatiseringar och poesi. Önskemål fanns även om författarbesök. Men återigen så ställer tidsbristen till det för lärarna.

Resurser som lärare saknar i ämnet svenska är bibliotek, bibliotekarie, tid för utveckling av nya idéer och projekt, tid för samtal och reflektioner med kollegor, undervisning i halvklasser. Levande klassrum med litteraturen i centrum står också högt på mångas önskelista (lärare 9). Bristen på elevdatorer är också ett hinder i undervisningen.

8.5.2 Samarbete och stöttning lärare emellan

Samarbetet lärarna emellan som undervisar i ämnet svenska tycks vara god, de stöttar varandra, samarbetar och utbyter material och idéer med varandra. "De problem och idéer som dyker upp luftar vi kollegor emellan" (lärare 10). Flera lärare återkommer till att samarbetet kollegor emellan fungerar bra. Uppbackningen från ledningen på skolorna verkar dock vara sämre även om några är nöjda. I huvudsak verkar lärarna förlita sig till varandra och lösa de problem som uppstår utan att blanda in ledningen i allt för stor utsträckning. Arbetslagen verkar fungera och de flesta känner sig trygga i den omgivningen. Någon efterlyser mer utbildning/ kurser för att vidareutbilda sig i svenska/ litteratur.

9. Resultatanalys

9.1 Materialutbud

När vi nu summerar resultatet av våra enkäter kan vi konstatera att när det gäller materialfrågan på skolorna där vi gjort undersökningarna är litteraturutbudet mycket undermåligt. Knappt några böcker köps in, de uppsättningar som finns är åldersstigna och ofta i för få exemplar. Nyheter är en bristvara och klassuppsättningar existerar i väldigt begränsad omfattning. Pengarna tycks helt enkelt inte räcka till litteraturinköp. I budgeten tycks det alltid finnas viktigare ändamål att avsätta medel till inom ämnet svenska såsom grammatik och faktaböcker. Ett stort stöd för dagens lärare tycks vara centrala bibliotek och SBC, eftersom ingen av våra undersökta skolor har ett skolbibliotek. Vi konstaterar att situationen för lärarna är problematisk eftersom tillgången på litteratur inte svarar upp på efterfrågan från lärarna. Till följd av detta tycks inte någon kunna eller vilja följa någon litterär kanon, men flera återkommer till hur viktig litteraturkanon är. Men återigen nämner lärarna inte vad de menar med en litterär kanon, vilka böcker som skulle kunna ingå i en sådan kanon.

9.2 Lärarna ser på litteraturen

Genomgående bland lärarna är att de har en hög ambitionsnivå och en vilja att förmedla sina kunskaper till eleverna. De har ofta som mål och avsikt att göra en skillnad för eleverna vid litteraturläsning, att få dem att se på litteraturen med nya ögon och att få dem att tycka om och älska det skrivna ordet. Deras ansatser är goda och de säger att de gör helhjärtade försök att undervisa i litteratur. En faktor som ofta sätter stopp för lärarna är tidsbristen – de tycker inte de hinner med allt som de skulle vilja. Inom ämnet svenska finns det så många delar och inom momentet litteraturundervisning har de en viss tid till sitt förfogande – tiden skall ju räcka till så mycket. Och den räcker ofta inte till. Intresset för att undervisa i litteratur är dock stort, idéerna är många och ambitionsnivån hos många lärare är häpnadsväckande. Några lärare provar nya modeller för undervisningen såsom läsning av klassiker efter alfabetet (en klassiker för samma begynnelsebokstav som de arbetar är ex. R= *Rödluan*) eller rita bilder till berättelser. Men för att skapa bättre förutsättningar behöver lärarna stöd i form av framförallt pengar och material.

10. Diskussion och slutsats

Under diskussionen redogör vi för de tankar och samlade intryck som vi fått in under vår undersökning. Under några rubriker sorterar vi upp vårt material. Vi kopplar även ihop våra iakttagelser med de teorier och annan forskning vi lutat oss mot.

10.1 Ambitionen

Efter att vi har läst igenom alla enkätsvar som kommit in och gjort sammanställningen konstaterar vi att på de skolor där vi gjort undersökningen är ambitionsnivån stor när det gäller undervisningen i litteratur. Alla lärare säger att de arbetar ambitiöst utefter de resurser som står till deras förfogande. Bristen på god litteratur, nyheter och klassuppsättningar av önskade böcker gör att de inte alltid kan genomföra sina avsikter. Att arbeta med litteratur i helklass är både tids- och resurskrävande. Här kan man tala om en nära utvecklingszon i Vygotskijs anda. Man försöker skapa en miljö och en omgivning som skapar utveckling hos eleven. Samtal om och kring litteraturläsning främjar det främsta, kulturella redskapet dvs. språket. (Vygotskij, 1995) Om man vill få med sig alla elever i litteraturundervisningen kan man ibland behöva

variera sitt tillvägagångssätt. Att arbeta i läsgrupper, att ha boksamtal, att få eleverna att tänka i bilder och få fantasin att flöda kan ibland vara nog så svårt. Enskilda elever kräver ibland enskilda insatser som oftast inte finns tillgängliga. Att lägga tid på en enskild elev med läs- eller skrivsvårigheter går inte i klassrummet när hela klassen är samlad. Detta kräver insatser av speciallärare, även om lärare 8 säger sig vilja kunna göra en skillnad, att ha tiden att engagera sig i en enskild elev med specifika behov. Elever med stort läsintresse kräver mer än bara den tänkta läsuppgiften – hur kan man motivera dem utan att splittra klassen i övrigt? Kan man ge fördelar, egna uppgifter, släppa dessa elever på egen hand och låta dem redovisa enskilt? Möjligheterna är lika många som frågorna. Lindö säger att de vuxna måste framstå som förebilder genom att själva visa att de är aktiva läsare (Lindö, 2005 s.154). Detta anammar lärare 13 genom att själv läsa ungdomslitteratur för att få en förståelse för genren. För att sätta sig in i elevens synsätt på den sortens litteratur.

10.2 Skolbibliotek

Annette Ewald har studerat läsningen av skönlitteraturens betydelse i skolan och säger att på de skolor som saknar skolbibliotek är det svårt att skapa dynamik i litteraturundervisningen. Det läggs mer vikt på grammatik och rättstavning i svenskämnet, än vad det gör på litteraturundervisningen. Även vår undersökning visar att saknaden av ett skolbibliotek är stor. Detta bidrar till att så gott som alla lärare utnyttjar SBC i stället. ”Hade vi haft ett skolbibliotek på skolan så hade jag på ett enklare sätt kunna jobba med litteraturen med eleverna” enligt lärare 15. Ewald anser även att lärare bör fortbildas och att de bör ha teoretisk kunskap om vad som händer i mötet mellan läsare och text. Enligt Ewald är även kursplanerna problematiska, då de behöver tid att tolkas. Detta kan ske enligt receptionsteorin där läsaren skapar sin egen text. (Rosenblatt, 2002 s.10). Ewald kritiserar många lärares ambition då de tycker att det viktiga är att eleverna läser – inte hur, vad eller varför de läser. Lärarna bör istället hjälpa eleverna att finna texter med koppling till elevernas frågor som de bär på. Slutligen säger hon att skönlitteraturen inte kan besvara alla frågor, men den gestaltar människans erfarenheter. Genom detta kan vi lära oss saker om oss själva och världen (*Skönlitteraturläsning utan innehåll i skolan*, Malmö högskolas webbplats: www.mah.se, 2007).

Receptionsforskningen bygger på, enligt Rosenblatt (2002 s.10), att läsningen av en text är en transaktion mellan läsare och text. Läraren leder läsningen och har krav på sig att ha bred kunskap om en läst text. Utifrån denna kunskap leder läraren transaktionen i klassrummet som uppstår mellan läsare och text. Mc Cormick har som tes att läsaren skapar texten, hon beskriver mötet mellan läsare och text. Läsningen blir inte ett resultat utan ett skeende i sig. Hon menar att läsaren skapar sig egna bilder och uppfattningar utifrån sin läsning. Detta kan påverkas av yttre omständigheter och miljö, allt enligt den uppfattning som Ohlin-Scheller beskriver i sin bok (Mc Cormick i Ohlin-Scheller, 2006). Även Rosenblatt skriver i sin bok om relationen mellan läsare och text, att läsningen av en text är en transaktion mellan läsare och text (Rosenblatt, 2002).

Märkligt nog har det inte framkommit många namngivna verk eller författare i vår enkätstudie, enbart Astrid Lindgren och Rödluvan. Vad kan detta bero på? Har de 15 lärarna dålig uppfattning om vad som bör och kan läsas? Vet inte lärarna hur bilden av bra och varierad litteratur som elever i grundskolan bör läsa ser ut? Eller känner de sig bara frustrerade, vilsna eller vad beror det på? Tyvärr kan vi inte mer än spekulera i detta eftersom vi dels inte fått svar på dessa frågor som sagt och därför vi inte gjort undersökningen i form av intervjuer. Om vi gjort detta hade vi kanske fått möjligheter till följdfrågor och chans till lite mer uttömmande svar. Detta kan kännas som en brist i vår undersökning.

10.3 Eleverna läser

Utbudet av böcker som idag finns på skolorna är oftast väldigt gammalt. Detta är dock inte alltid en nackdel, för en bok blir aldrig gammal. Det går alltid att hitta något nytt i en nog så gammal text. Men lärarna framförde önskemål om nytänkta böcker och som gör att eleverna hänger med i vad som är aktuellt. Wikström gjorde ett försök att få igenom ett förslag om en obligatorisk litteraturlista med främst svenska verk och författare, dock utan att lyckas (SvD, 29/7-06). Schmidl visar i sin avhandling att det är svårt att ha en enhetlig litterärkanon eftersom lärarna behöver anpassa litteraturen efter eleverna som man har i sitt klassrum (Schmidl, 2008). Det skapar nyfikenhet och intresse för fortsatt läsning och uppmuntrar förhoppningsvis eleverna till att på egen hand hemma på sina kammare fortsätta att upptäcka de fantastiska världar som böckerna målar upp.

Kåreland skriver i sin bok om hur läsaren lär känna sig själv och sin vardag och att boken är ett medel till att få nya upplevelser (Kåreland, 2001). Brozo understyrker vikten av att bygga upp sitt ordförråd genom att läsa mycket, vilket även goda läsare gör. Ett större ordförråd ger en större förståelse för det lästa, vilket i sin tur genererar kunskaper som man enbart kan ta till sig genom litteraturen (Brozo, 2007). Att leva med i fantasin är ett av målen som flera lärare uppger som målsättning.

Persson skriver att styrdokumentet ger lite vägledning för en svensklärare, det är inte längre självklart vilken skönlitteratur som bör läsas i skolan. Han skriver även att det är oklart i vilken mängd, på vilket sätt och varför litteratur ska läsas i dag (Persson, 2007). Dagens elever lägger mycket tid på att läsa bloggar, mail, MSN osv. på internet. Resultaten från PIRLS visar att orsaken till minskningen av starka läsare är konkurrensen från Internet och TV/Video. Detta är också läsande tror vi så varför skulle de inte kunna läsa en traditionell bok? Hemligheten är att motivera, att skapa intresse och en vana att läsa mer traditionellt, en bok helt enkelt. PIRLS visar också på att färre elever kommer från bokrika hem där det saknas en lästradition (Skolverket, 2007).

”Låt skönlitteraturen vara varpen i skolans kulturväv där du tillsammans med dina elever spinner in en mångfald nyansrika tanketrådar. Vi lever i en komplex tid och eleverna lever i olika kulturella verkligheter. Påverkade av mediekulturen lever barn och ungdomar ofta i andra tankevärldar än den äldre generationen” (Lindö, 2005 s.215). Lindö försöker med dessa ord göra oss uppmärksamma på hur dagens samhälle ser ut. Hon pekar på de kulturella skillnader som finns och likaså den stora influens medierna har genom framförallt Internet. Alla dessa faktorer är med och formar barn av i dag och detta måste man vara medveten om och uppmärksam på för att ligga rätt i tiden med utbildningen. I vår undersökning framkommer det att eleverna läser mycket och gärna. De byter böcker med varandra och försöker hitta passande litteratur genom att prata kamrater emellan. ”Mina elever säger att de helst läser via datorn från internet hellre än en bok” konstaterar lärare 13. Detta visar på konkurrensen från andra medier som lärare kämpar mot. Att få eleverna att läsa en traditionell bok är för många en utmaning.

10.4 Vart är skolan på väg?

Om vi skall fortsätta att ha undervisning och hålla litteraturen levande måste skolstyrelse och de som arbetar med att ta fram läroplanerna tänka till. Det måste till resurser, många skolor behöver upprustning och för att få ut så mycket av eleverna och främja deras utbildning till en samhällsmedveten medborgare så måste skolan få kosta. Lärarna måste få tillgång till dagens utbud av litteratur och de måste även få chansen att vidareutbilda sig själva för att nå en högre förståelse för hur och vart utvecklingen inom litteraturundervisningen är på väg. ”Lärare i litteratur försöker alltså hjälpa människor att upptäcka litteraturens njutningar. Undervisning blir en fråga om att öka individens förmåga att frammana mening ur texten genom att få henne att reflektera självkritiskt över denna process.” (Rosenblatt, 2002 s.36).

Lars-Åke Kernell skriver i sin bok om att man kan framstå som lärare enligt tre olika schabloner. Dels som chef, den som styr och ställer och som man som elev lyder, dels som handledare där man låter eleven söka själv, man stöttar men samtidigt skapar man en viss vilshetskänsla hos eleven. Den tredje schablonen är coachen. En ledare som styr verksamheten, lutar sig mot samarbete och försöker skapa tillit, vi-känsla och engagemang. Ganska uppenbart att den sista är dagens idealbild av en lärare. (Kernell, 2002 s.174) Dessa schabloner känns som riktmärken värda att fundera över. Här kan vi kanske hitta den optimala lärarrollen?

Vi har ofta idéer och ambitioner som måste få gro och växa till något nytt och spännande i skolans värld. Att läsa en klassiker t ex. kan ge stort utbyte för en läsare. Men vad är en klassiker? Håkansson skriver att en klassiker är en bok som är intressant och fortsätter vara intressant över en lång tid. Hägg säger att klassikern binder samman människor under flera generationer, Lindqvist säger att en klassiker måste pocka till omläsning, Coelho Ahndoril säger att man inte vill undkomma den (*Vi*, januari 2007). Detta är olika definitioner av en klassiker. Det finns säkert många fler men dessa kan vara grund till att skapa intresse och lust till en klassiker. Och klassikern kan vara en idékälla till hur vi ska ta oss an litteraturundervisningen.

Vi får verkligen hoppas att vi inte utexamineras till en lärvärld i stagnation, att vi får chansen att arbeta under förhållanden som vi kan acceptera. Konsekvenserna för vår undersökning och utifrån andra undersökningar som vi läst visar att vi går en spännande yrkeskarriär till mötes. Trots alla svårigheter och problem som lärare av i dag verkar ställas inför känns det som om utmaningen lockar.

Behovet bland eleverna är stort, i många fall törstar de efter att få läsa. Och då skall de få läsa, de skall få den utbildning som de efterfrågar. Boken skall bli en naturlig del i deras vardag. Och lärarna skall vara de som hjälper dem på traven in i denna värld. Genom boksamtal ges eleverna möjlighet att på bästa sätt tillgodogöra sig en boks innehåll. En god kvalitet på läsmiljön och bra kvalitet på boksamtal har ett samband. Chambers säger att nyckeln till allt läsande ligger i att man samtalar om det lästa (Chambers, 1993).

10.5 Skolan av idag

Skolans värld idag är tyvärr ganska pressad ekonomiskt. Sparbeting drabbar de flesta kommuner och skollärdarna gör vad de kan men tvingas oftast dra in på personal eller lokaler, senarelägga investeringar eller öka på klassernas storlekar. Pengar är en bristvara och besparingar står det dagligen om i dagspressen, bland annat i budgetpropositioner och i diskussioner av ekonomisk art. Att bedriva en fungerande verksamhet under allt knaprare förhållanden ställer höga krav på läraren. Man kan idag inte beställa nytt material eller förvänta sig att få klassuppsättningar av en ny roman exempelvis eftersom medlen i ämnet sällan räcker till detta. Ändå ställs det allt högre krav på lärare att prestera, att få eleverna motiverade och få så många elever som möjligt godkända och redo för vuxenlivet i dagens samhälle. Även i *Svenska en samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning* står att läsa hur viktigt elevens språkutveckling är då det kan betraktas som ett demokratiprojekt (Myndigheten för skolutveckling, 2003). Klasserna blir större och undervisningstiden skall fördelas vid schemalaggnings. Varje ämne får bara ett visst antal timmar till sitt förfogande. De lärare som vi tillfrågat trycker ofta på att tiden är en bristvara men kämpar ändå på. De menar att de i huvudsak lyckas genomföra sina uppställda mål. Visst skulle de vilja ha mer material, nyare böcker, bättre teknologi och framförallt ett bibliotek med en bibliotekarie, men det känns som en utopi att tro på det önskemålet. Den lyxen kan skollärdarna inte erbjuda idag under de knappa förhållanden som råder.

Ändå tycks lärarna inte ha alltför högt ställda önskemål för sin undervisning. Lite mer tid, någon nyhet då och då, något författarbesök kanske och lite bättre miljö i skolan så att de på ett bättre sätt kan arbeta i mindre grupper, genomföra boksamtal och prata litteratur med eleverna.

Önskemål som kan tyckas rimliga och inte alltför svåra att efterkomma. Men då krävs stöd från skolverk och skolmyndigheter.

12. Slutord

”Låtom oss därför försöka att på allvar införa svensk litteratur i skolan, i den förtroliga sällskapskretsen och framför allt i familjen. Ty redan tidigt måste det uppväxande släktet börja vandrigen genom fäderneslandets litterära häfder, om de skola bära en rätt mogen frukt. På detta sätt skall otvivelaktigt den tid småningom förberedas, då en hvar svensk kan med mera tillförsigt än någonsin utropa: äfven jag har ett fosterland!” (Hjärne, 1863). Detta är ett citat från Rudolf Hjärne, föreståndare vid Norrköpings läroverk 1863-69. Han var en lärare och författare som kämpade för att reformera och utveckla skolan. Detta citat visar i tidiga år på ansatsen och vikten som lades vid att forma och bilda eleverna efter en nationell kanon bl.a. och litteraturen hade en självklar, central betydelse i denna utbildning.

Vi har långt ifrån fått svar på alla våra frågor utan snarare fått mer och nya att fundera på i och med vår undersökning. Men en god bit på väg har vi dock kommit. Vi har fått insikt i de problem som lärarna brottas med. Vi har förstått att det råder brist på pengar, material och tid. Dagens situation med minskade anslag, mindre budgetar och personalnedskärningar inom skola och samhälle är inte något som gynnar lärarna. Men ändå spirar hoppet, många har lusten och ambitionen och jobbar på efter de förutsättningar som är. Det finns inte mycket att välja på. Man måste gilla läget. Processen att påverka de styrande till en förändring och förbättring fortgår, men är inte direkt påverkbar utan eleverna går i skolan idag, lärarna undervisar idag och de får arbeta efter de förutsättningarna. Önskemålen lärarna har är i vissa fall visioner, scenarion som knappast känns rimliga inom överskådlig framtid. Andra däremot har mindre krav, små önskemål och mindre behov.

Alla lärare inser vikten av litteraturläsning. På något sätt försöker de lära ut det de kan, försöker skapa intresse hos eleverna och skapa förutsättningar för eleverna att fortsätta läsa böcker. För i slutändan är det vad det handlar om. Att få eleverna intresserade av böcker, att få dem att se det fantastiska med böcker. Följer alla lärare de ansatser som läroplan och Skolverk förespråkar så kanske det går att vinna över eleverna på den rätta sidan: att läsa böcker som en upplevelse, som förströelse, som ett medel att lära sig om kultur och tidsepoker, om andra länder och folkslag. För idag är det så att Internet med alla sina möjligheter och fördelar känns som ett intressantare alternativ för eleverna.

När vi nu går ut och är ”färdiga” lärare med examen har vi ändå stora förhoppningar om att vi valt rätt yrke. Det känns som om vi har en del att ge, en del att lära ut. Det skall bli väldigt spännande att få prova våra idéer, att prova på metoder som vi lärt oss och att med egna ögon få uppleva skolan av idag.

”Tillgång till det skrivna ordet hänger samman med demokrati och jämställdhet, med tillgång till utbildning, arbete och information, med möjlighet att kunna påverka både den egna situationen, det omgivande samhället och världen.” Detta är ett citat hämtat ur Libergs bok: *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Dagens föränderliga samhälle ställer höga krav på sina medborgare och för att på ett fullvärdigt sätt kunna delta i dagens mångkulturella samhälle krävs att man har tillräckliga kunskaper i sin läs- och skrivförmåga (Liberg, 1993 s.11).

”Om barn är oförmögna att lära sig bör vi anta att vi ännu inte hittat det rätta sättet att undervisa dem” är ett citat hämtat ur boken: *Vägar in i skriftspråket* (Liberg & Björk, 1996 s.159). Som avslutande citat tar vi detta med oss ut i vårt kommande yrkesliv och hoppas att vi möter eleverna på rätt nivå så att de kan tillägna sig all tillgänglig kunskap.

11. Referenser

Litteratur

- Amborn, H. Hansson, J. (2000). *Läs glädje i skolan*. En bok om litteraturundervisning tillsammans med slukarålderns barn. Falun: En bok för alla.
- Björk, M. Liberg, C. (1996). *Vägar in i skriftspråket tillsammans och på egen hand*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bonniers Svenska ordbok* (2002). Åttonde reviderade upplagan. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
- Brozo, W. G (2007). *Engagement in reading: Lessons learned from three PISA countries. Keynote at 15th European Conference on Reading, Berlin, August 7, 2007*.
- Chambers, A. (1993). *Böcker inom oss – om boksamtal*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Dysthe, O. (1996). *Det flerstämmiga klassrummet – att skriva och samtala för att lära*. Lund: Studentlitteratur.
- Granström, K. (2003) *Arbetsformer och dynamik i klassrummet. I: Kobran, nallen och majjen*. Forskning i fokus nr 12. Myndigheten för skolutveckling. Finns som pdf-fil på: www.skolutveckling.se
- Hjärne, R. (1863). *Om litteraturen och dess betydelse som bildningsmedel*. Stockholm: Beckman.
- Keene, O. E. Zimmerman. (2003). *Tankens mosaik*. Göteborg: Daidalos.
- Kernell, L-Å. (2002). *Att finna balanser*. Lund: Studentlitteratur.
- Kursplanen i svenska*, <http://www.skolverket.se/sb/d/618> hämtad 2008-09-09
- Kåreland, L. (2001) *Möte med barnboken*, Stockholm, Natur och kultur,
- Liberg, C. (1993). *Hur barn lär sig läsa och skriva?* Lund: Studentlitteratur.
- Lindö, R. (2005). *Den meningsfulla språkväven*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpo94*. Skolverket. (1994). <http://www.skolverket.se>
- Molloy, G. (2007) *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*. Lund: Studentlitteratur
- Myndigheten för skolutveckling. (2003). *Att läsa och skriva. En kunskapsöversikt baserad på forskning och dokumenterad erfarenhet*. Finns som pdf-fil på www.skolutveckling.se
- Myndigheten för skolutveckling. (2008). *Gör klassikern till din egen*.
- Myndigheten för skolutveckling.(2005). *Svenska – En samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning*.
- Nationella Skolbiblioteksgruppen. (2005). *Bemanna skolbiblioteken - ett verktyg för skolutveckling*. Nationella Skolbiblioteksgruppen
Andra omarbetade upplagan
- Nikolajeva, M. (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Olin-Scheller, C. (2006). *Mellan Dante och Big brother*. Karlstad: Universitetstryckeriet.
- Persson, M. (2007). *Varför läsa litteratur?* Lund: Studentlitteratur.
- PIRLS och PISA*. Svenska sammanfattningar finns på www.skolverket.se hämtad 2008-11-20

Rosenblatt, L., M. (2002). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcksresa*. Lund: Studentlitteratur.

Schmidl, H. *Från vildmark till grön ängel: receptionsanalyser av läsning i åttonde klass*. Göteborg, Stockholm: Makadam, 2008.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (SAOL). 1998. Stockholm: Svenska Akademien.

Trost, J. (2001). *Enkätboken (2: a uppl.)*. Lund: Studentlitteratur.

Vygotskij, Lev, S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Artiklar

Abrahamsson, Ö., januari 2007, Kanon? Kalkon? Klassiker? *Tidningen Vi*.

Ewald A.. 1/3- 2007. "Skönlitteraturläsning utan innehåll i skolan", Malmö högskolas webbplats: www.mah.se

Wikström, C. 29/7- 2006. "Därför behövs litteraturkanon" *Svenska Dagbladet*.

Åkesson, T. 26/3-2007. "Kadefors är kanon" *Radio P1, Kulturnyheter*.

Enkätundersökning

för lärare som undervisar i svenska i årskurs F-9

Syftet med enkätundersökningen är ta reda på hur mycket av en lärares tjänst som läggs på litteraturundervisningen i svenska i grundskolan och hur lärare arbetar med skönlitteratur. Med skönlitteratur avser vi poesi, dramatik, fiktionsprosa och essäer, men även serier som t ex. manga. All påhittad litteratur i motsats till facklitteratur.

Resultaten som framkommer av enkäterna kommer att redovisas i ett examensarbete under lärarutbildningen vid Göteborgs universitet.

Allt material kommer att anonymiseras så att enskilda personuppgifter inte kommer att kunna utläsas i materialet.

Allt deltagande är frivilligt och det betyder att du har rätt att bestämma över ditt deltagande. Det insamlade materialet kommer vidare att skyddas från utomstående.

Du får gärna skriva på baksidan om du har mer att säga än vad raderna räcker till!

Vi som arbetar med examensarbetet är:

Peter Ahrens tel: 0739-902380 e-mail: ahrens@telia.com

Sofia Kålebo tel: 0701-462658 e-mail: skalebo@globalnet.net

Vår handledare: Ann Boglind e-mail: ann.boglind@lit.gu.se

Om du har några frågor är du välkommen att kontakta oss.

Tack för din eventuella medverkan.

Med vänliga hälsningar

Peter Ahrens och Sofia Kålebo

Syfte

Syfte med examensarbetet är att få en inblick i hur lärare i arbetar med skönlitteratur i sin undervisning.

Frågor:

1. *Mål/metod*

1a. Vad har du för målsättning/ ambition med dina litteraturrektioner?

1b. Hur stort är intresset bland eleverna för litteratur?

1c. Vilka metoder använder du för att motivera eleverna för litteratur?

1d. Hur ser dina mål ut för eleverna ställda i relation till de nationella/lokala målen?

1e. Behöver de nationella/lokala målen revideras? På vilket sätt i så fall?

1f. Finns det extra satsningar på din skola på litteratur i form av exempelvis läsegrupper/studiecirkel?

1g. Använder du dig av litteratursamtal i din undervisning? Hur arbetar du med dem?

1h. Vilka är de viktigaste erfarenheterna och kunskaperna som du anser att eleverna ska få ut av läsning av skönlitteratur?

2. *Tid*

2a. Hur mycket av din schemalagda tid i svenska avsätter du för litteratur?

2b. Hur är tidsfördelningen inom ämnet svenska mellan språkarbete/skrivarbete/litteraturläsning/övrigt?

2c. Hur är din litteraturundervisning uppbyggd/fördelad? (ex. gruppläsning, tystläsning, temaläsning, bänkbok)

2d. Hur mycket litteraturläsning hinner du med i förhållandet till vad du skulle vilja?

3. *Material*

3a. Vilket material och vilken litteratur använder du i din undervisning?

3b. Hur ser materialutbudet ut på din skola? Finns det litteratur skriven av författare från andra kulturer? Litteratur som handlar om andra kulturer?

3c. Hur väljer du ut texter för din undervisning? Vilka prioriteringar gör du vid val av litteratur? Arbetar du efter en litteraturkanon? I så fall vilken?

3d. Hur ser det ut vad gäller nyheter/klassiker/standardlitteratur i skolans bokhyllor?

3e. Finns det något skolbibliotek på skolan?

3f. Samarbetar ni med skolbibliotekscentralen eller det lokala biblioteket?

3g. Saknar du något eller finns det några hinder för att förverkliga dina idéer?

4. *Önskemål/ visioner*

4a. Beskriv hur litteraturundervisningen skulle kunna se ut optimalt enligt dig?

4b. Vilka och hur mycket resurser får du i ämnet? Vad saknar du i resursväg?

4c. Vilken uppbackning får du av ledning/kollegor? Är du nöjd med stödet?

Tack för din medverkan!

Peter Ahrens & Sofia Kälebo

